

VI.

Tajná konference vídeňská u hr. Thuna r. 1898.

Prof. Dr. Emil Ott, od mnohých let zvláštní důvěrník hr. Fr. Thuna, byl počátkem července 1898 ve Vídni a vrátiv se oznámil mně, že mu řekl hr. Thun ihned, jak on k němu přišel, že si chce vyžádati jeho rady v příčině změn veřejnoprávních, které zamýšlí následkem nezdaru svého pokusu o zjednání souhlasu obou stran (české i národních německých) k předložené jim osnově jazykového zákona, kterou zamýšlel na základě § 14 zavést za současného zrušení jazykového nařízení Gautschova. Ne-došed totiž souhlasu Němců pokládá prý další akci za marnou. Snad ještě se odhodlá jednou dáti příležitost parlamentu, aby se o věci vyslovil, ač nedoufá, že by měl úspěchu. Pro tento již takřka jistý případ zjednal si svolení císařovo, zatím zásadní, k návrhům, které předložil v přítomnosti hr. Goluchowského a jiné třetí osoby, jejíž jméno Ott nevěděl. Běží prý o to, aby — po případě po nějaké přechodné době absolutistické — změnil složení parlamentu tak, aby byl k práci způsobilším. V té příčině již jedná s Rittnerem o sestavení rozličných variant, které by císaři k výběru a rozhodnutí předložil. Ott namítal, že on se politikou nezabývá a tedy se nepokládá s toho hlediště za způsobilého dáti nějaké votum, leč by se jednalo pouze o úsudky s hlediště techniky zákonné. Na to mu řekl Thun, že od něho prohlášení takové očekával a že by mu tedy dal po bok nějakou osobu, o níž je známo, že politické poměry v zemi patričně zná. Oba prý jedním rázem řekli: Bráť. Na to byl Ott zmocněn vyžádati si na mně slib mlčení na místě přísahy a byl vyzván, aby téhož dne se dostavil do ministerského presidia, kamž přijde i Rittner. Rittner prý, uslyšev, že já mám býti příbrán, bránil se námitkou, že bude příliš mnoho osob zasvěceno, Thun prý ale odpověděl: Das ist schon ausgemacht, darüber wollen wir nicht weiter disputieren. Běželo pak jen dostati ještě nějakého Němce. Ulbricha nechtěl Thun, poněvadž prý je ein Stubengelehrter. Dantschera, jehož jméno bylo jmenováno, nechtěli, jelikož by se mohlo časem říci, že si vybrali klerikála. Tak připadli na černovického Hauke, který vydal spis o ministerské zodpovědnosti. Probrali pak věci, o kterých se má jednat, a Ottovi bylo

řečeno, že v několika dnech obdrží litografovaný projekt různých alternativ budoucího způsobu volby do říšské rady pomocí sněmů, ale s rozličnými způsoby připuštění zástupců V. kurie. Vynechati ji a připravití vrstvy, které se zákonem z r. 1896 domohly práva volebního, o toto právo, považoval Thun za nemožné podotýkaje, že by to snad v severních Čechách vyvolalo revoluci.

Zavázal jsem se po těch sděleních Ottovi »na místě přísahy«
slibem mlčení, což Ott asi do Vídně oznámil. Na to v několika dnech došly Otta jmenované proposice Rittnerem vypracované a měli jsme o nich oba předběžnou poradou, ve které jsem vzhledem k poměrům v Čechách dával přednost druhé t. j. restituci volby sněmům na dosavadním základě a ponechání přímých voleb ve všeobecné kurii arcif počtem poměrně zmírněným (t. j. poměrem 353 : 72 = 203 : x). Ott s mými důvody souhlasil a když konečně pozvání na 28. července (10 hod. v ministerstvu vnitra) došlo, úplně oba ve všem souhlasíce dali jsme se na cestu do Vídně, kamž jsem já zároveň ke konstituování zemědělské rady (Landwirtschaftsrat) jeti musil.

Přišli jsme 28. ráno všickni (já utekl od konstituování Landwirtschaftsratu). Hauke hned z počátku neučinil na nás dobrý dojem, nemluvil vždy jasně a bylo také vidět, že mu není volno při té celé akci. Rittner měl pro vše již obšírný materiál připraven a referoval. Před tím prohlásil Thun, že náš úkol obmezuje se na to, podati mu votum, nikoliv, má-li se tak či onak provést státní převrat či nemá-li se provést, nýbrž votum o nových předlohách, kdyby se rozhodlo, že v těch a těch kusech má ústava býti oktrojirkou změněna. My tedy že nemáme na odpovědnosti z toho kroku podílu, ta spadá na jiné osobnosti. My máme pouze raditi, tak jako by se už bylo rozhodnutí stalo o zrušení příslušné části ústavy.

Porady, konané v ministerstvu vnitra, kde Thun též bydlel, trvaly 28./7. od 10—1 a 5—8½, dne 29. od 10—1 a ještě od 2½—5 (po déjeuner, k němuž jsme byli pozváni a kde jsem s hraběnkou, brzo potom onemocněvší, naposledy hovořil a to ponejvíce česky). Chvillemi bylo jednání velmi živé. Hr. Thun mi hned z počátku pravil: Ich hoffe, Sie werden mir recht viel Opposition machen. Načež já ho ubezpečil, že se vynasnažím, a bylo příležitosti dost. Podle dohody s Ottem již dříve učiněné hájil jsem projekt varianty II., tedy obnovu nepřímých voleb (voleb sněmem) dle zemských zřízení, avšak vedle toho zachování páté kurie už trvající s přímou volbou, jenže ovšem s poměrně zmenšeným počtem mandátů.

Předně, že dvojatost práva volebního do říšské rady už máme: zastoupení zájmové a všeobecnou kurii a tuto posléz řečenou že nelze více zrušit. Kdyby se však mělo ponechati nejprve sněmům, aby si všeobecnou kurii pro sebe teprv vytvořily, tedy je vůbec nejisto, dosáhne-li se toho v 17 sněmích a neužijí-li většiny v některých sněmích té příležitosti, aby se všeobecné kurie ve své zemi vůbec zhostily, což nemůže býti cílem zamýšlené reformy. Každým způsobem že by vzešly aspoň o počet mandátů ve všeobecné kurii sněmů veliké boje a agitace, a nač dávat hned i sněmům všeobecnou volební kurii, t. j. přeskakovat jednu etapu ve vývoji volebního práva do sněmů a dát tak beze všeho z ruky koncesi, která může třeba ještě býti cennou. Ostatně se musí počítati s tím, že by se při zavedení V. kurie do sněmu přece jen musil povolití značnější počet mandátů a to není lhostejno pro otázky t. zv. faktického veta kuriového v případech, kde zemská zřízení předpisují kvalifikované majority. V Čechách n. př. by podíl hlasů velkých statků (70) na celku členů sněmu ihned klesl pod $\frac{1}{4}$, jakmile by se dalo nové všeobecné kurii 42 míst poslaneckých ($242 : 4 = 60\frac{1}{2}$, $284 : 4 = 71$). S každou eventualitou, která počítá se zavedením 5. kurie napřed do sněmů, aby ty pak mohly teprv volit z té kurie do rady říšské, jsou tedy spojeny veliké nesnáze a nebezpečí, kterých jest lépe se uvarovati. Ostatně jsem nikterak netajil, že pátá kurie, tak jak byla, vytvořila pluralitní právo, poskytujíc volební právo nejenom těm, kteří ho dosud neměli, nýbrž i všem voličům prvních čtyř kurií, což není spravedливо, zvláště uvážili se počet mandátů zájmových kurií s počtem všeobecné. Mínil jsem tedy, že by se mohlo užítí té příležitosti, aby se aktivní volební právo v páté kurii obmezilo jen na ty, kteří v kuriích zájmových ho nemají. Avšak hr. Thun — ať už upřímně anebo aby vyvolal debatu a tím ještě větší vyjasnění věci — byl by právě rád vzhledem k sociální demokracii počet mandátů V. kurie co nejvíc obmezil. Proto ovšem nechtěl také nic slyšeti o obmezení volebního práva v V. kurii na ty, kdož ho v jiných nemají. Zde se zdál býti dost tvrdošíjným. Také, zdá se, mu nebylo proti mysli, kdyby si byli v některých sněmích dali na čas se zřízením své vlastní kurie páté. Za to Rittner mi skoro venkoncem v těchto názorech přisvědčoval. Vzpomínal jsem si, když brzo po tom zemřel, na toto naše setkání velmi vřele.

Konečně nemohl jsem pominouti mlčením, že to přece bude nesnadno, aspoň v Čechách a na Moravě, prostě vzkřísit ustanovení o rozdělení okresů atd., jež platila před r. 1873. Rozdělení volebních okresů jest tu

tak nestvůrné, že nelze je prostě restituovat. Leč hr. Fr. Thun o tom už docela nechtěl slyšet, řka, že celý plán se příliš hatí, jakmile se musí mnoho oktroyovat. V tom že spočívá právě tendence jeho pokusu obmezit objem oktroyírek na nejmenší míru. Tu že se musí tedy přijmout staré rozdělení obvodů, podle kterých sněmy volily poslance do poslanecké sněmovny říšské rady, ať už je jak chce. Znova a znova jsme při probírání jednotlivostí z Čech a Moravy na to reagovali, ale marně.*)

Na konec jsme také ujednávali způsob, jakým by se přechodný částečný absolutismus provedl, zvláštní manifest císařský, jenž by důvody částečného zastavení ústavy vysvětlil a spolu naznačil, o jaký cíl běží. Než by se provedlo znovuzřízení říšské rady na novém základě, měly se arci zákony vydávati způsobem absolutistickým. I tu jsme se dohodli, že by v hlavě každého takového zákona stál poukaz na císařský manifest výše dotčený. Žertem jsem připomenul, že na zákonech z předústavní doby stává ještě podpis ad hoc ustanoveného hodnostáře, n. př. auf allerhöchste Anordnung Ransonnet. A Thun do toho skočil: dazu könnten man ja den Hauenschild nehmen (známý ministerský rada v presidiu ministerském).

Když program byl vyčerpán, odešli Rittner a Hauke; nás však, Otta a mne, hr. Thun zdržel, abychom vyslechli zásady jazykového zákona, o kterém se již v novinách proslýchalo a za jehož tvůrce byl prohlášen vicepresident pražského místopředsednictví Stummer (brzo na to s titulem tajného rady povolán za sekčního čefa extra statum do ministerstva vnitra). Thun však nám prohlásil, že on sám jest duševním původcem zásad toho zákona, toliko upravení textu a paragrafování že provedl Stummer. Také nám povídal, že už důvěrníkům mladočeským osnovu tu ukazoval a oni že ji jaksi mlčky přijali na vědomí. My oba nemohli přes to zatajiti své námitky, anof tam výslovně stálo, že řečí jednacích ústředních úřadů a řečí styků jejich s úřady druhých stolic jest jazyk německý. Já pravil, »das ist ja der reine Staatssprachenparagraph«, Ott, že to přece je nezbytný casus belli s českými poslanci, načež Thun podotkl: »Ah, der Kaizl (ministr financí Thunova kabinetu) hat gesagt, sie werden es schlucken«; když však jsem přes to projevil námitku, že není důvodu opouštěti formuli, už jednou přijatou v nařízeních Badeniových, dle nížto

*) Hauke, jaksi stante concluso, když byla přijata restituce obeslácího práva sněmů a zase zachování všeobecného přímého dle principu páté kurie, jal se přimlouvati za tři komory: lidovou (volba dle zásad páté kurie), komoru zemí (volbou ze sněmů) a sněmovnu panskou. To přece jen vyvolalo údiv převeliký.

v řečené právě příčině se setrvává »bei den bisherigen Vorschriften«, odpověděl Thun otázkou: »Ja, lieber Doktor Bráf, so nennen Sie mir doch diese Vorschriften! Weshalb denn so ein Versteckenspielen; man sage es rund heraus, wie es die Wahrheit ist.« —

Změna, k níž měl Thun zásadní svolení císařovo, skutkem se nestala. Závazek mlčení byl arci námi všemi dodržen. Několik let uplynulo, když teprve se objevila nějaká zmínka o tehdejších záměru Thunově v uherských novinách (zapomněl jsem si poznamenati, ve kterých) s připojenou zprávou, že uherské vlivy jej zmařily. Thun, jako se držel místodržitelského stólce, také nerad šel z křesla presidenta ministerstva.*) Když uherští ministři okolo velikonoc 1899 odpírali s ním jednati, tu u příležitosti návštěvy jsem mu pravil, že já i Ott v mysli přátelsky jemu oddané máme za to, že by teď byla chvíle k pěknému odstupu a že by měl užítí té vhodné příležitosti. On však pravil: »Das kann ich dem Kaiser nicht anthun, er käme jetzt in Verlegenheit.« Ale nebylo to na dlouho.**)

Přece se však hr. Thun ještě jednou vrátil k ideálu obesílacího práva sněmů. Na odpoledne 4. února 1906 byli jsme z podnětu hr. Frant. Thuna pozváni k Mattušovi do Zemské banky, Ott a já. Zdá se, že Thuna pohnuly k tomu kroku řeči naše, Mattušova a moje dne 1. února v Českém klubu konané. Hrabě Thun přišed nám vyložil, že dle obsáhlých informací, které si zjednal u rozličných osobností parlamentárních, není naděje, že by Gautschova volební předloha o všeobecném rovném právu volebním našla potřebné většiny. Ostatně prý Gautsch dost lehkovážně jednal, dav v lednu slíbiti ústy císařovými Rusínům, že do polovice února volební osnova bude předložena, kdežto ještě po 20. lednu nebyly návrhy z Haliče ani ve Vídni. Pro případ zmaru předlohy mluví prý se o oktroyování, jež Thun při nechuti císařově k oktroyování pokládá za málo pravděpodobné, spíše má za pravděpodobné rozpuštění poslanecké sněmovny. Pak ale budou se nové volby konati pod heslem všeobecného rovného práva volebního a byť nebylo pravdě podobno, že by noví poslanci na počátku

---

*) Ještě tíže prý Kaizl. Dle sdělení Rezkových prý Kaizl nesl tak těžce přijetí své demise, že »je císaři nemohl odpustit«.

***) Při tehdejší mé návštěvě mi Thun, pootevřev trochu zásuvku ve stolci, pravil: »Da hab' ich vom Škarda (Václav) eine Denkschrift über Beamtenpersonalfragen. Wenn sie zur weiteren Kenntniss käme, so habe ich die ganze Wiener hohe Bureaukratie am Halse.« Chtěl, abych dokonce i ke Kaizlovi šel a mu vysvětlil, že ty věci nelze lámat přes koleno. Ale tu žádal na mně mnoho. Odepřel jsem zdvořile.

zasedání hned si strojili ochotně ztrátu mandátů, přece není bez nebezpečí, nechá-li se dojít na nové volby bez nějakého jiného hesla, které by přineslo jinou formuli volební. Za takovou že by pokládal osnovu Hohenwartovu, polovici ze sněmů, polovici z přímých všeobecných voleb rovných. Detaily sice sám ještě nepromyslel, jak bylo viděti, ale dal to heslo jen slabě nadhodit ve »Vaterlandu« a jednal s mnohými lidmi o něm; také Františku Ferdinandovi je hleděl suggerovat. Ustaváčtí velkostatkáři prý se mu zdají býti příznivě pro ně naladěni. Neuváděl s kým mluvil, leč podotkl, že oni vlastně jsou dnes všickni pro rozšíření působnosti sněmů, ano mluvili prý o tom, že se musí nyní těžiště zákonodárné položit do nich a dokonce prý jeden řekl k němu: »Wir sind jetzt grössere Autonomisten als ihr.« Z konservativních se dorozuměl se Sylvou Tarouccou a získal pro svou ideu též Bedřicha Schwarzenberga. S Dzieduszyckým též mluvil, který se choval rezervovaně — ale pravil Thun: »Die Polen sind Rechner, sie werden ihren Vorteil wahrnehmen.« Zatím se má z české strany o tom mlčet. Věci by uškodilo, kdyby vyšla odtud neb z konservativních velkostatkářů, spatřovaly by se v návrhu státoprávní pohytky. Ale obrátil se na Luegra, nechtěl-li by on se té myšlenky ujmouti, do té chvíle neměl odpovědi, leč chtěl s ním o tom ještě promluvit a proto hned večer odejeti do Vídně.

Řekli jsme mu všickni, že ten projekt máme za přijatelný kompromis a že vzhledem k dávnému heslu české politiky má aspoň částečná restituce práva sněmům naději na jistou popularnost aspoň u všech státoprávních stran. Z rozhovoru vyšlo na jevo, že arci problém rozdělení mandátů v sněmích má potíže; k starému způsobu (v zemském zřízení z r. 1861) se nedá prostě sáhnout, poněvadž v některých sněmích je 4. kurie, v Čechách má býti. Tu jsem upozornil, že by snad bylo lépe dáti 4. kurii vůbec jen těm, kteří dosud do sněmu nevolí. Už nebyl tak proti tomu jako jindy; také Mattuš mi sekundoval. Ale ovšem nebude lze upravit volbu ze sněmů ve všech sněmích na jedno brdo; zejména, má-li se míti též ohled na národní minority (Štýrsko, Přímoří, Halič atd.).

V dobré náladě jsme se rozešli. Já myslil dříve už na Hohenwartův projekt, ale pokládal jsem jej za málo nadějný, proto jsem byl odhalenými Thunovými a jeho kuráží velmi překvapen.

Leč všechny předpoklady naše ukázaly se býti lichými. Pomocí Dra Kramáře stalo se skutkem to neblahé všeobecné rovné volební právo, které bylo pro nás ve svém rozdělení mandátů křivdou i ponížením zároveň.